

Απόστολος Πιερρής

***ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΤΩΝ ΑΓΟΡΩΝ  
ΚΑΙ  
Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ***

I

Οι Προφάσεις του Padoa-Schioppa για την Παγκόσμια Οικονομική Κρίση και η Αληθής Αιτιολογία της

Πρόσφατα, ο **Tommaso Padoa-Schioppa**, από τους γηραιούς του Ευρωπαϊσμού, και νυν Πρόεδρος του οργανισμού Notre Europe με έδρα το Παρίσι, μίλησε στην Αθήνα με θέμα:

**The Current Crisis and the Future of Europe.**

Τώρα ορίσθηκε και Σύμβουλος παρά τω Πρωθυπουργώ. Για θέματα Ευρωπαϊσμού υποθέτω. Γιατί η συμβουλή του στο πρόβλημα της οικονομικής κρίσης δεν προδιαθέτει ευνοικά για νεανική και ρωμαλέα και πραγματιστική και ουσιαστική οικονομική συμβουλία! Η συμβουλή του ήταν ότι μια και «είμαστε» κοινωνία της αφθονίας, μπορούμε τέλος πάντων να περιορίσουμε τις καταναλωτικές μας δαπάνες, επιστρέφοντας λίγο στις παραδοσιακές μας αξίες και τρόπο ζωής! Όχι ιδιαίτερη βαθύτητα οικονομικής ανάλυσης θα έλεγα! Και πάντως ένας αρχαιόπινος αρνητικός Κευνσιανισμός, τρόπον τινά. Όλα τα κάνει η συνολική ζήτηση, η τόνωσή της κανονικά – τώρα η μείωσή της! Τελείως λάθος. Όλα τα κάνει η αυτόματη ορθολογικοποίηση της προσφοράς – περιλαμβανομένης της προσφοράς χρήματος.

Στο πρώτο μέρος της προαναφερθείσας ομιλίας του αναφέρθηκε στη δική του διάγνωση των αιτίων για την Παγκόσμια Οικονομική Κρίση. Και στο δεύτερο

ασχολήθηκε με τις επιπτώσεις της Κρίσης στις Ευρωπαϊκές εξελίξεις. Σε ένα τελευταίο πρόσθετο μέρος έδωσε τη δική του ανάγνωση της Ελληνικής αποτυχίας.

Σε ένα τριμερές πρώτο μέρος θα κάνω κριτική των απόψεων του για το πρώτο θέμα.

Κατά τον Padoa-Schioppa τρεις είναι οι βασικές αιτίες της Παγκόσμιας Κρίσης κατά σειρά βαθύτητας.

a) Ο **«Φονταμενταλισμός των αγορών»**. Η εδραιωμένη πριν την κρίση δογματική, κατ' αυτόν, πεποίθηση, ιδίως σε ισχυρούς παράγοντες της οικονομικής δραστηριότητας, ότι οι αγορές αφ' εαυτών τείνουν προς κατάσταση γενικευμένης ισορροπίας ως ευσταθή συστήματα αποτελούμενα από δραστικά μέλη των οποίων οι δράσεις είναι ορθολογικές με κίνητρο το ίδιο συμφέρον τους. Ο Padoa-Schioppa πιστεύει ότι ο "Market Fundamentalism" είναι ένα δόγμα που δεν ανταποκρίνεται προς την πραγματικότητα και που έχασε το κύρος του λόγω της Διεθνούς ΜεγαΚρίσης. Κατ' αυτόν οι Αγορές είναι εγγενώς ανισόρροπες και χρειάζονται παρεμβατικό κανονιστικό πλαίσιο και βαρείς ρυθμιστικούς μηχανισμούς για να εξορθολογικοποιηθούν και σταθεροποιηθούν.

b) Η ιδέα του **«απόλυτα κυρίαρχου Εθνικού Κράτους»**. Ο Padoa-Schioppa ομιλεί για την "PostWestphalian Order", το Ευρωπαϊκό Σύστημα που επισημοποιήθηκε με τη Συνθήκη της Βεσφαλίας το 1648 και την υπέρβασή του. Το Εθνικό Κράτος σε αυτό το σύστημα είναι απόλυτα κυρίαρχο εντός των συνόρων του, οι δε Διεθνείς Σχέσεις διέπονται από την αρχή της πλήρους εσωτερικής ομοιογένειας του Κράτους-Έθνους και από την αρχή της απόλυτης εξωτερικής ανεξαρτησίας του. Αλλά η Παγκοσμιοποίηση κατά τον Padoa-Schioppa έχει φανερώσει τα όρια του Έθνους-Κράτους και έχει οδηγήσει στην de facto υπέρβασή του. Το διεθνές δίκτυο οικονομικής αλληλεπίδρασης έχει κάνει διαπερατά τα σύνορα των Εθνών-Κρατών μέχρι ικανού σημείου, οπότε η κυριαρχία τους είναι μειωμένη κατά τον αντίστοιχο βαθμό. Οι αγορές όμως και οι ισχυρότεροι παράγοντές τους (οι δρώντες, οι αναλυτές, οι εκτιμητές) ευρίσκονται υπό την επήρεια του Δόγματος της Westphalia, και δεν μπορούν να παρακολουθήσουν τις σύγχρονες εξελίξεις με συνέπεια να συμπεριφέρονται ανορθολογικά και έτσι να αποσταθεροποιούν το οικονομικό σύστημα (!). Η αναντιστοιχία μεταξύ μιας παγκοσμιοποιημένης οικονομίας και πολλών απόλυτα κυρίαρχων κρατών δημιουργεί ανισορροπίες λόγω της απουσίας διεθνών θεσμικών οργάνων επιβολής κανόνων και μηχανισμών ελέγχου στις αγορές.

c) Η **«κοντοφθαλμία των Αγορών»**, "**Shortism**", "**Shortviewism**". Οι αγορές κατά τον Padoa-Schioppa δρουν υπό το κράτος των εντυπώσεων της στιγμής, ρέπουν σε στιγμιαίες αντιδράσεις, παρασύρονται από ψυχολογικές επιρροές πανικού ή ευφορίας και επιδεικνύουν μαζικές ανορθολογικές συμπεριφορές. Δεν υπάρχει μακροπρόθεσμη και μεσοπρόθεσμη προοπτική στις

αγορές. Το “shorting”<sup>(\*)</sup> ως χρηματοπιστωτική πρακτική απηχεί τη βαθύτερη φύση των αγορών να έχουν βραχύτατη όραση και να δρουν βάσει αυτής.

[<sup>(\*)</sup> Πουλάς “short” μια χρηματοπιστωτική αξία όταν, εκτιμώντας ότι θα πέσει η τιμή της, την δανείζεσαι με τον όρο να την επιστρέψεις μέσα σε ένα σύντομο χρονικό διάστημα, και την πουλάς στην υψηλότερη τωρινή τιμή της, ενώ την αγοράζεις λίγο αργότερα και την επιστρέφεις σύμφωνα με τη συμφωνία. Κερδίζεις αν όντως έπεσε εν τω μεταξύ η τιμή της όπως προεκτιμούσες γιατί την αγοράζεις φθηνότερα, οπότε σου μένει η διαφορά τιμής πώλησης-αγοράς της μείον την αμοιβή δανεισμού της. Πουλάς γυμνά “short” (“naked shorting”), εάν πουλάς μια χρηματοπιστωτική αξία χωρίς καν να την έχεις πρώτα εξασφαλίσει δανειζόμενός την από κάποιον που την έχει].

Αυτή είναι η αφορμολογία (δεν λέω αιτιολογία) του Padoa-Schioppa για την Κρίση. (Την διάρθρωσα πιο συνεκτικά από τον ενθυμηματικό τρόπο που παρουσιάστηκε).

---

Το ζήτημα όπως το παρουσιάζει ανάγεται στη φύση των αγορών και στη σχέση τους προς την πολιτική εξουσία, προς την οργάνωση της κοινωνίας σε Κράτος. Και όντως σε αυτό το ζήτημα ευρίσκεται η αιτία της ΜεγαΚρίσης, αν και με τελείως διαφορετική έννοια από αυτή που δίνει ο Padoa-Schioppa. Την θεωρητική ανάλυση του θέματος έχω κάνει αλλού. Η ουσία **συνίσταται στο ότι η βαθύτερη αιτία της Κρίσης είναι η ανισορροπία χρήματος (χρηματοπιστωτικών διαθεσίμων) και πραγματικής οικονομίας. Μπορώ εδώ να διατυπώσω το θεμελιώδες θεώρημα από μια άλλη γωνία ως εξής. Χρήμα είναι αφηρημένη αξία, δηλαδή αξία που δεν έχει μια συγκεκριμένη χρησιμότητα (ή ένα συγκεκριμένο ανάπτυγμα χρησιμότητας) αλλά μπορεί να μετατραπεί άμεσα ή σχεδόν άμεσα σε οποιαδήποτε συγκεκριμένη χρησιμότητα ή συγκεκριμένο ανάπτυγμα. Συνολική αφηρημένη αξία που κυκλοφορεί σε ένα σύστημα και σύνολο των συγκεκριμένων αξιών που προσφέρονται και ζητούνται (που παράγονται και καταναλώνονται και επενδύονται) σε αυτό, είναι δύο ποσά που συνεπώς αναγκαστικά αντιστοιχούν. Όταν έχουμε ένα φυσικό σύστημα, επομένως ένα σύστημα σε κατάσταση ευσταθούς και γενικευμένης ισορροπίας, τότε η συνολική αξία του υπάρχοντος και κυκλοφορούντος χρήματος στην οικονομία ευρίσκεται σε μια ορισμένη σχέση προς τη συνολική αξία που είναι υλοποιημένη και διαθέσιμη στην πραγματική οικονομία (επενδεδυμένο κεφάλαιο, ενδιάμεσα και τελικά αγαθά**

και υπηρεσίες). Η σχέση αυτή καλύπτει την «πραγματική αξία» στην οικονομία. Και εξαρτάται επίσης από τη γενική κινητικότητα της οικονομίας (ταχύτητα συναλλαγών), την ορθολογική προσδοκία της έντασης της μελλοντικής οικονομικής δραστηριότητας, και ένα ποσοστό προσαύξησης που εκφράζει τον επιθυμητό διαφορικό βαθμό τόνωσης της παρούσας οικονομικής δραστηριότητας με σκοπό τη συνεχή ανάπτυξη ως *secular trend*. Με τον συνυπολογισμό των παραμέτρων αυτών, το βασικό θεώρημα λέει απλώς τη ζυγισμένη ισοδυναμία του ποσού της κυκλοφορούσας συνολικής αφηρημένης αξίας και της διαθέσιμης συνολικής συγκεκριμένης χρησιμότητας σε μια οικονομία φυσικού συστήματος.

Σε ένα φυσικό σύστημα οικονομίας (σε ένα σύστημα μέγιστης οικονομικής ελευθερίας), η ισορροπία αφηρημένης και συγκεκριμένης αξίας επιτυγχάνεται αυτόματα όπως και ο καθορισμός κάθε άλλης ισορροπίας. Η προκείμενη θεμελιώδης ισορροπία εκφράζεται τότε από το ελεύθερα αναδυόμενο επίπεδο του επιτοκίου. Όπως όλες οι τιμές, έτσι και αυτή η τιμή του επιτοκίου αυτορρυθμίζεται σε ένα απόλυτα ελεύθερο σύστημα όπου δεν υπάρχει τρόπος θεσμικού καθορισμού του βασικού επιτοκίου ή/και άλλοι βοηθητικοί μηχανισμοί παρεμβατικού καθορισμού της ποσότητας του χρήματος (της συνολικής κυκλοφορούσας αφηρημένης αξίας). Η σταθεροποίηση της τιμής γίνεται με τον μηχανισμό του ορίου στο οποίο τείνει η σειρά διαδοχικών προσεγγίσεων της ισορροπίας μεταξύ προσφοράς και ζήτησης αφηρημένης αξίας. Τη συνεχή στοχαστική αυτή προσέγγιση της τιμής ισορροπίας με υπερβάσεις και ελλείμματα, παρακολουθεί μια γενικότερη κυκλικότητα υπερβολής και έλλειψης για λόγους που εξηγούνται στη κλασσική γενική θεωρία του όντος. Εκεί αποδεικνύεται ότι υπό μερικές πολύ γενικές συνθήκες της ύπαρξης – όπως κυρίως η αντιθετικότητα των χαρακτήρων και τρόπων της πραγματικότητας και ένας συνεπακόλουθος δυισμός αρχών – το ον υπάρχει υπό καθεστώς γενικευμένης ισορροπίας σε περιοδικότητα. Στην περίπτωση της οικονομίας, η περιοδικότητα αυτή μεταξύ υπερθέρμανσης και υποθέρμανσης της οικονομικής «μηχανής», μεταξύ έντασης και υποτονικότητας της οικονομικής δραστηριότητας, μεταξύ πληθωριστικού περιβάλλοντος και ύφεσης, οριοθετείται από φυσικές κρίσεις, τα σημεία όπου η περίοδος αλλάζει πρόσημο.

**Τη φυσική περιοδικότητα αποσταθεροποιεί, και τις φυσικές κρίσεις επιτείνουν πολλαπλασιαστικά, οι παρεμβάσεις σε ένα φυσικό σύστημα οικονομίας που το κάνουν όλο και περισσότερο τεχνητό αναλόγως του εύρους και του βάθους τους\*.**

[ \* Σε απάντηση δημοσιογραφικού ερωτήματος περί του τι είναι «οικονομική πολιτική», ο Schumpeter λέγεται ότι απάντησε: “politics, politics, politics”. Και όντως υπό μια ουσιαστική έννοια δεν υπάρχει «οικονομική πολιτική», όπως δεν υπάρχει και «πολιτική στη φυσική ή στα μαθηματικά ή στη χημεία ή στις κλασσικές σπουδές ή σε

οποιαδήποτε επιστήμη ή τέχνη». «Πολιτική» και γνώση είναι αντιφατικά πράγματα. Φυσικά υπάρχει η τέχνη της γεωργικής καλλιέργειας και η τέχνη φέρ' ειπείν της παιδείας ως ανθρώπινης καλλιέργειας, αλλά αυτές οι διαδικασίες είναι θέμα γνώσης και όχι «πολιτικής». Πολιτική κυρίως και επαρκώς είναι η επιστήμη και τέχνη της κοινωνικής συγκρότησης – καμία σχέση με την συνήθη «πολιτική» ει μη μόνον ως το τέλος προς την απόπτωσή του.]

Η επιδείνωση της φυσικής περιοδικότητας που προκαλεί η εισαγωγή οποιασδήποτε τεχνητότητας σε ένα φυσικό σύστημα ελευθερίας είναι ένα θεμελιώδες θεώρημα της γενικής θεωρίας των συστημάτων. Όταν μάλιστα οι παρεμβάσεις ασκούνται επίμονα προς την ίδια λανθασμένη κατεύθυνση, και προειδοποιητικές κρίσεις αντιμετωπίζονται με τα ίδια παρεμβατικά εργαλεία που τις δημιούργησαν, τότε σε κατάλληλο χρόνο και από συνήθως σχετικά ασήμαντη αφορμή, ξεσπά ΜεγαΚρίση όπως η παγκόσμια παρούσα.

**Η δυσαναλογία πλεονάζουσας διαθέσιμης ποσότητας χρήματος προς τις ανάγκες της πραγματικής οικονομίας δημιουργεί ροπή προς υπερτίμηση κάποιου είδους πραγματικής ή χρηματοπιστωτικής αξίας, αν δεν προκαλέσει μια ύψωση του γενικού επιπέδου τιμών (πληθωρισμό). Η ύπαρξη πολλαπλών χρηματοπιστωτικών προϊόντων και ιεραρχημένων παραγώγων διευκολύνει την απορρόφηση σε κάποια από αυτά του πλεονασματικού χρήματος, οπότε η ύψωση των τιμών περιορίζεται σε αγαθά που σχετίζονται με τα προϊόντα εκείνα σαν βάση τους. Έτσι αποφεύγεται ο πληθωρισμός σαν γενικό φαινόμενο πυρετού, ενώ παραμένει και λειτουργεί η νόσος, ως περίσσεια (φθηνού) χρήματος, πολύ και εύκολο χρήμα.**

Στην παρούσα παγκόσμια κρίση, υπερβολή χρήματος στις ΗΠΑ (λόγω βασικά μακράς πολιτικής χαμηλών επιτοκίων από το Federal Reserve και επίσης πολιτικής «κατοικίας για όλους» από την Αμερικανική Κυβέρνηση) διοχετεύτηκε ιδίως σε sub-prime στεγαστικά δάνεια και σε ιεραρχημένα πάνω σε αυτά παράγωγα χρηματοπιστωτικά προϊόντα, προκαλώντας και συνεπαγόμενη πληθωριστική ύψωση της αξίας των κατοικιών και της επαγγελματικής στέγης. Αυτό έκανε την οικιστική φούσκα. Το σπάσιμο της φούσκας αυτής προκάλεσε καταστροφή και αναδιανομή χρήματος από μόνο του – όπως ακριβώς περιγράφει η θεωρία των κρίσεων σε ένα ελεύθερο οικονομικό σύστημα. Η Αμερικανική Κυβέρνηση επέλεξε όμως να ασκήσει επιπρόσθετα και «οικονομική πολιτική», αντί να αφήσει ελεύθερα την κρίση να ανακαθάρει (όπως είναι ο ρόλος της) το οικονομικό σύστημα από υπερβολική ρευστότητα και από τις συνεπακόλουθες δυσκατανομές ρόλων και πόρων. Λόγω της Ηγεμονικής θέσης των ΗΠΑ στο παγκόσμιο και παγκοσμιοποιημένο Σύστημα, οι ενέσεις αυτές ρευστότητας δεν βλάπτουν τόσο την Αμερικανική Οικονομία (όσο τουλάχιστον η θεωρία του φυσικού συστήματος προβλέπει) γιατί οι συνέπειές τους απορροφούνται από όλο

το παγκόσμιο σύστημα. Αλλά ακριβώς λόγω της παγκοσμιοποίησης και οι πολιτικές ενέσεις ρευστότητας στην Αμερική κυκλοφόρησαν στις αρτηρίες του παγκοσμιοποιημένου δικτύου, τα αποτελέσματά τους μεταφέρθηκαν παντού, και εκδηλώθηκαν στα ασθενή του σημεία ενεργοποιώντας την αδυναμία τους σαν νέες υποκρίσεις της Μεγακρίσης. Τα ασθενή σημεία του Παγκόσμιου Συστήματος συγκεντρώνονται στην Ευρωπαϊκή Ένωση και ιδίως στην Ευρωζώνη, λόγω της υπερβολικής τεχνητότητας του συστήματος εδώ. Στη μετάδοση των δυναμικών κυμάτων μιας κρίσης τα σημεία μεγάλης τεχνητότητας είναι τα σημεία όπου η ενέργεια της κρίσης εκδηλώνεται με ιδιαίτερη βιαιότητα. Έτσι από τα τοξικά Αμερικανικά χρηματοπιστωτικά προϊόντα το πρόβλημα μεταφέρθηκε στα τοξικά ομόλογα Ευρωπαϊκών Κράτων με μη παραγωγικές και ανταγωνιστικές οικονομίες. Με αυτόν τον τρόπο, και πριν ανακάμψει από την πρώτη φάση της ΜεγαΚρίσης, το Τραπεζικό Σύστημα (ο ουσιώδης ενδιάμεσος μεταξύ χρηματοπιστωτικής και πραγματικής οικονομίας) υφίσταται νέα δοκιμασία. Η δεύτερη φάση επικεντρώθηκε αρχικά στα τοξικά απόβλητα χρεώγραφα μιας αποτυχημένης χώρας της Ευρωζώνης, της Ελλάδας, αλλά διεσπάρη στα τοξικά ομόλογα άλλων χωρών με προβληματικές οικονομίες ως προς την ενσωμάτωσή τους στο παγκόσμιο οικονομικό δίκτυο, και έπληξε τελικά και το Ευρώ ως ακραίο παράδειγμα νομισματικής τεχνητότητας.

Επαναλαμβάνω οι κρίσεις κυρίως γκρεμίζουν κάθε τεχνητότητα που έχει παρεμβληθεί σε ένα φυσικό σύστημα, όπως είναι το σύστημα της ελεύθερης οικονομίας, κάθε δυσπροσαρμογή στην διάρθρωσή του, κάθε ανωμαλία στο δυναμικό πεδίο του, κάθε δομικό εμπόδιο που παρενεβλήθηκε στις ελεύθερες ροές του. Οι κρίσεις δοκιμάζουν και ξεκαθαρίζουν το φυσικό από το τεχνητό, και πετάνε το τεχνητό. Αυτός είναι ο φυσικός ρόλος τους. Και αυτή η δράση τους επεκτείνεται σε κάθε τομέα, πεδίο και επίπεδο, στην εξισορρόπηση χρηματοπιστωτικών μέσων και αναλογικής ζήτησης των διαφόρων τμημάτων της πραγματικής οικονομίας, στην ορθολογική κατανομή ρόλων και πόρων σε κάθε υποσύστημα, στην εξωτερική σχετική ανταγωνιστικότητα των υποσυστημάτων-χωρών μεταξύ τους.

Αρκεί να αφεθεί η οικονομία ελεύθερη από τις παρεμβάσεις της πολιτικής εξουσίας ώστε να συμπεριφερθεί και λειτουργήσει ως φυσικό σύστημα. Σε αντίθετη περίπτωση, κάθε τεχνητή παρέμβαση πληρώνεται τελικά με βαθύτερη επόμενη κρίση. Γιατί απλούστατα εμποδίζεται ο διαρκής και (σε περίοδο κρίσης) καθοριστικός εξορθολογισμός του συστήματος, αρα μειώνεται η οριακή και πραγματική απόδοση του.

---

## II

**Οι Αγορές ως Ευσταθές Αναρχικό Σύστημα σε κατάσταση γενικευμένης Τάξης**

Στο προηγούμενο μέρος της κριτικής μου τελείωσα με την έμφαση στην αντίθεση (αξιολογικά ετεροβαρή) φυσικότητας/ τεχνητότητας - αντίθεσης πιο θεμελιακής από την εναντιότητα αναρχισμού / εξουσιαστικού παρεμβατισμού σε ένα σύστημα. Και σαυτό το πλαίσιο αναφέρθηκα στο κατ' εξοχήν τεχνητό γεωπολιτικό και γεωοικονομικό φαινόμενο μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο που είναι η «Ευρώπη». (Δεν συζητώ βέβαια για τα κομμουνιστικά καθεστώτα). Αλλά γιαυτό το φαινόμενο θα μιλήσω αναλυτικότερα όταν κάνω κριτική στις απόψεις του Padoa-Schioppa για την συμπεριφορά της «Ευρώπης» στην Παγκόσμια Οικονομική Κρίση, τον δεύτερο άξονα της θεματικής του στην ομιλία του.

Τώρα, στο προκείμενο θέμα της αιτιολογίας και εξέλιξης της Παγκόσμιας Οικονομικής Κρίσης, έχοντας αναπτύξει την αληθή θεωρία της, επανέρχομαι στην κριτική των προφάσεων του Padoa-Schioppa, όπως τις οργάνωσα στην αρχή αυτής της ανάλυσης.

**Και πρώτον τη Μεγακρίση δεν την προκάλεσαν οι Αγορές ούτε ο market-fundamentalism, αλλά οι οικονομικές πολιτικές που ασκήθηκαν για μεγάλο διάστημα από πολιτικές εξουσίες Κρατών μεγάλων και μικρών.** Π.χ. η πολιτική των Αμερικανικών Κυβερνήσεων να εξασφαλίσουν ιδιόκτητη κατοικία για τους περισσότερους Αμερικανούς, οδήγησε στην Αμερικανική στεγαστική φούσκα, μέσω ιδίως των κρατικών εγγυήσεων για ανασφαλή στεγαστικά δάνεια. Βαθύτερη αιτία ήταν η πολιτική εύκολου, φθηνού, πολλού χρήματος από το Federal Reserve (βασικά μέσω συστηματικά χαμηλών επιτοκίων), η οποία τελικά προκαλεί ανισορροπίες στον φυσικό καθορισμό των τιμών (υπερτίμηση ορισμένου είδους αξιών, δηλαδή φούσκα, αν δεν παραγάγει γενικό πληθωρισμό), καθώς και μείωση στην απόδοση του οικονομικού συστήματος εν γένει, μέσω των επιφερόμενων στρεβλώσεων στην ορθολογική, ήτοι ριζικά ανταγωνιστική, κατανομή ρόλων και πόρων εντός του συστήματος.

Με ανάλογο τρόπο, η οικονομική πολιτική Κυβερνήσεων όπως της Ελλάδας, προκάλεσε την ομολογιακή φούσκα, που το ξεφούσκωμά της οδήγησε

στη χρεωκοπία της χώρας. Σε όλες τις περιπτώσεις, η συστηματική αποτυχία οφείλεται στις κρατικές παρεμβάσεις της πολιτικής εξουσίας (συνήθως υπό τη μορφή «οικονομικής πολιτικής», δηλαδή «πολιτικής» που έρχεται σε σύγκρουση με τη θεωρία του ελεύθερου οικονομικού συστήματος) – και όχι στο Τραπεζικό Σύστημα ή στις Αγορές. Αξίζει να σημειωθεί εδώ πως οι απολογητές της Κρατικής Παρέμβασης της πολιτικής εξουσίας στην οικονομία (όπως ο Padoa-Schioppa), περιπίπτουν σε θεμελιώδη σφάλματα, κατηγορώντας τις αγορές για έλλειψη ορθολογικότητας, όταν π.χ. επένδυαν εξίσου σε ομόλογα του Γερμανικού Κράτους και (με σχετικά ασήμαντα spread) σε ομόλογα του Ελληνικού Κράτους, ενώ τα fundamentals των δυο οικονομιών ευρίσκονταν σε αντιδιαμετρική θέση. Ο λόγος αυτής της (σχεδόν) συμμετρικής απόκρισης σε (απολύτως) ασύμμετρα μεγέθη ήταν ακριβώς αφ' ενός η ύπαρξη πληθώρας χρήματος που έπρεπε κάπου να τοποθετηθεί, και αφ'ετέρου η ύπαρξη του Ευρώ. Οι αγορές δρούσαν υπό το πλαίσιο των δεσμεύσεων των Κρατών της Ευρωζώνης και της Συνθήκης του Maastricht. Οι αγορές δεν εξέταζαν τότε την τεχνητότητα της όλης κατασκευής, διότι τότε δεν υπήρχαν συνθήκες κρίσης. Ένα μέρος της αφύσικης ισονομίας του αποτελέσματος (Γερμανικά  $\approx$  Ελληνικά ομόλογα), οφειλόταν και σε χειραγώγηση. Γύρω στο 1/3 του συνολικού ποσού ομολόγων του Ελληνικού Κράτους που κατείχαν (τώρα τα ξεφορτώνονται) ξένα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα ήταν στα χέρια μερικών Γαλλικών τραπεζών. (Γι' αυτό η Γαλλία χειρονομούσε έντονα να βοηθηθεί η Ελλάδα στη χρεωκοπία της). Οι Γερμανικές Τράπεζες ακολουθούν με ~19%. Έπεται, σε μεγάλη απόσταση και με μικρά ποσοστά, η έκθεση Αμερικανικών τραπεζών (7%), Βρετανικών (6%) και Ολλανδικών (5%).

**Όταν πάντως με την έλευση της ΜεγαΚρίσης, άρχισε η καταστροφή χρήματος, και το εμφυτευόμενο χρήμα στο σύστημα από τις πολιτικές ηγεσίες δεν διοχετεύετο στην πραγματική οικονομία, αφού αναπλήρωνε το καταστρεφόμενο και χρησιμοποιείτο για hedging κατά συστημικών και ατομικών κινδύνων του Χρηματοπιστωτικού Συστήματος στο εγγύς μέλλον, τότε με την έλλειψη της αφθονίας χρήματος άρχισε και η έντονη διαφοροποίηση των επενδυτικών προτιμήσεων σε ομόλογα διαφόρων Κρατών, αναλόγως προς την πραγματική κατάσταση της οικονομίας τους, τα fundamentals των και τη δημοσιονομική τους ισορροπία. Το φαινόμενο επιτάθηκε όταν έγινε φανερό ότι η Ευρωζώνη δεν αντιδρά ως φυσική ενότητα αλλά ως τεχνητή οντότητα υφειμένης συνοχής. Σε όλη τη διαδικασία ανάγλυφα προβάλλεται η ορθολογικότητα των αγορών απέναντι στην ανευθυνότητα των «οικονομικών πολιτικών» των πολιτικών ηγεσιών.**

Αυτό που ο Padoa-Schioppa αποκαλεί «φονταμενταλισμό των αγορών» είναι η θεωρία του φυσικού συστήματος ελεύθερης οικονομίας που έχω αναπτύξει. Μια ελεύθερη αγορά γρήγορα επιτυγχάνει τη φυσική της ευσταθή κατάσταση γενικευμένης ισορροπίας. Αποκαθίσταται δηλαδή σταθερό σύστημα τιμών για κάθε αγαθό και υπηρεσία, χρηματοπιστωτική και πραγματική. Η τιμή ενός αγαθού ή



υπηρεσίας εκφράζει την αξία του, δηλαδή τη χρησιμότητά του συγκριτικά με την αξία, ήτοι τη χρησιμότητα, κάθε άλλου αγαθού και υπηρεσίας. Η χρησιμότητα ενός πράγματος (ενός «χρήματος» με την αρχαία έννοια του όρου) για ένα άτομο έχει μια ορισμένη τιμή σχετικά με τις χρησιμότητες όλων των άλλων πραγμάτων την ίδια χρονική στιγμή. Οι χρησιμότητες αυτές σημαίνουν δυνάμεις ικανοποίησης αναγκών και επιθυμιών του εν λόγω ατόμου τη δεδομένη χρονική στιγμή, αναγκών και επιθυμιών καταναλωτικών ή παραγωγικών. Οι συσχετισμοί των χρησιμοτήτων για την κάλυψη των αναγκών και των επιθυμιών του ατόμου σε μια ιεραρχική κλίμακα του περισσότερου και λιγότερου ορεκτού και εφετού, μεταβάλλονται με τον χρόνο αν μελετηθεί η συμπεριφορά ενός ατόμου σε θεωρητική απομόνωση. Στην πραγματικότητα όμως τα άτομα συλλειτουργούν και αλληλεπιδρούν στην κοινωνία βάσει του Νόμου της Συμπληρωματικότητας. Έτσι οι καταναλωτικές ανάγκες και επιθυμίες ενός ατόμου πληρούνται από την ικανοποίηση των παραγωγικών αναγκών και επιθυμιών ενός άλλου ατόμου ή ατόμων.

**Η αλληλουχία των αναγκών και επιθυμιών όλων των ατόμων μιας κοινωνίας σε συνάρτηση με τον χρόνο εξομαλίζει τις χρησιμότητες ανεξαρτητοποιώντας τις από τις ατομικές ιδιαιτερότητες και τη χρονική στιγμή. Μπορούμε να διακρίνουμε τον μηχανισμό εξομάλυνσης παίρνοντας ειδικές περιπτώσεις. Επί παραδείγματι, η ανάγκη βασικής δημητριακής τροφής για ένα άτομο έχει μια βιολογική περιοδικότητα εξαρτώμενη από τη διαδικασία πέψης, αφομοίωσης και μεταβολισμού αυτής της τροφής για τη θρέψη του ατόμου. Σε κάθε στιγμή αυτής της περιοδικότητας η χρησιμότητα μιας ορισμένης ποσότητας δημητριακών ποικίλει, θεωρώντας ιδεατά ότι η τροφοδοσία για τη σχετική ανάγκη του ατόμου γίνεται χωρίς αποθήκευση ή άλλη μέριμνα εξασφάλισής της πλην της απόκτησής της από μια αγορά σύμφωνα με την ένταση της βιούμενης ανάγκης. Αλλά αυτό καθ' εαυτό το γεγονός της περιοδικότητας (που σημαίνει επαναλαμβανόμενη σταθερότητα), η διαφορά φάσης των διατροφικών κύκλων στα διάφορα άτομα και ο ιδιαίτερα έλλογος και άρα συνειδητά προνοητικός χαρακτήρας του ανθρώπου, εξομαλύνει τη χρησιμότητα του ορισμένου ποσού δημητριακών άσχετα από το άτομο και (γενικά) από τον χρόνο, όταν πρόκειται για ένα σύστημα συνυπαρχόντων και συλλειτουργούντων ατόμων, δηλαδή μια κοινωνία. Αυτή την εξομάλυνση κάνει η αγορά.**

Η εξίσωση που εκφράζει την εξομαλυντική λειτουργία της αγοράς είναι η ισότητα μεταξύ της προσφερόμενης και της ζητούμενης χρησιμότητας (= αξίας) συνολικά και για κάθε αγαθό ή υπηρεσία. Η ισότητα αυτή είναι μια ταυτολογική διατύπωση της ουσίας της αγοράς. Τι θα εσήμαινε μια υποθετική, φανταστική κατάσταση, όπου η αξία ενός προσφερόμενου αγαθού (στην ποσότητα που θα ικανοποιούσε την αντίστοιχη ανάγκη ή επιθυμία) θα ήταν μεγαλύτερη ή μικρότερη από τη ζητούμενη αξία του; Θα εσήμαινε στην πρώτη περίπτωση ότι θα είχαμε ένα ποσό διαθέσιμης **χρησιμότητας άχρηστης**, στη δε

δεύτερη ότι θα είχαμε την ικανοποίηση μιας ανάγκης ή επιθυμίας που απαιτεί μια ορισμένη χρησιμότητα με λιγότερη χρησιμότητα. Και τα δυο είναι αντιφατικές και άρα ανυπόστατες συλλήψεις. Η ισότητα χρησιμότητας είναι βεβαίως ισότητα αξιών, όχι ποσοτήτων πραγμάτων. Η αγορά εξομαλύνει χρησιμότητες με την αποκατάσταση μιας γενικώς ισχύουσας τιμής του κάθε αγαθού και υπηρεσίας. Η εξομάλυνση αυτή αξίας μεταφέρεται αυτόματα στην εξίσωση των παραγόμενων και προσφερόμενων όγκων και ποσοτήτων αγαθών και υπηρεσιών αφενός και των ζητούμενων όγκων και ποσοτήτων αγαθών και υπηρεσιών αφετέρου. Π.χ. αύξηση της προσφερόμενης ποσότητας ενός αγαθού θα σημαίνει είτε αύξηση της ζήτησης για αυτό είτε πτώση της τιμής του, ώστε η εξίσωση προσφερόμενης και ζητούμενης αξίας= χρησιμότητας να εξακολουθήσει να ισχύει. Οι συνέπειες και στις δύο περιπτώσεις θα μεταφερθούν περαιτέρω και τελικά θα μετασχηματισθούν σε αλλαγές στους συσχετισμούς των διαφόρων ατομικών επιθυμιών και αναγκών ή σε αναδιάρθρωση στους συσχετισμούς ενεργοποίησης των ανθρώπινων ικανοτήτων ή στην αναπροσαρμογή ροών κεφαλαίων και γνώσης. Η αυτόματη αυτή αναλογική μεταβίβαση κάθε επισυμβαίνουσας αλλαγής σε όλο το πλάτος και το βάθος της αγοράς κατά την ιδιότητα κάθε μέρους της, είναι η φύση και ουσία της αγοράς. **Και αυτός ο αυτοματισμός είναι ο νους και η σοφία των αγορών.** Στην μη κατανόηση του θεμελιώδους αυτού χαρακτήρα των αγορών εστιάζεται η βασική πλάνη θεωρήσεων τύπου Padoa-Schioppa.

**Εχω επισημάνει ότι οι αγορές από τη φύση τους είναι ένα αναρχικό σύστημα. Δεν χρειάζονται κανονιστική αρχή για την συνοχή, τάξη και ευστάθειά τους. Τα δίκτυα που τις συνιστούν είναι εξαιρετικά σύνθετα και πυκνά. Επικρατεί απόλυτη τάξη σε αυτές, αλλά, κατά την ουσία του αναρχικού συστήματος, η τάξη τους δεν είναι απόρροια τεχνητών κανονισμών και θεσμικών κέντρων εξουσίας. Φυσικά ασκούνται επιρροές μέσα σε αυτές, και ισχυρές επιρροές από δυνατά κέντρα δράσης στο εσωτερικό τους, από «ισχυρούς παίκτες». Αλλά οι ισχυροί δράστες προκύπτουν από ελεύθερες διαδικασίες και δεν απολαμβάνουν θεσμική θωράκιση εξουσίας. Άλλο θεσμική εξουσία σε ένα παρεμβατικό κανονιστικό πλαίσιο και άλλο ισχυρή επιρροή σε ένα ελεύθερο σύστημα.**

Η σύγχρονη οικονομική παγκοσμιοποίηση, η αποκατάσταση και η όλο και πιο βαθιά ολοκλήρωση ενός παγκόσμιου οικονομικού συστήματος, κάνει τις αγορές να προσεγγίζουν την ελευθερία ενός φυσικού συστήματος αυτοδιευθέτησης και αυτορρύθμισης. Το μέγεθός τους εξασφαλίζει μια ορισμένη ανεξαρτησία από την επίδραση των «οικονομικών πολιτικών» των διαφόρων πολιτικών εξουσιών στα Κράτη που συγκροτούν το παγκόσμιο σύστημα και ιδίως στα ισχυρότερα μεταξύ αυτών με κορυφαία την επίδραση του Ηγεμονικού Κέντρου.

Οι Κεντρικές Τράπεζες συχνά υποφέρουν από την ένταση της αντίθεσης μεταξύ δυο βασικών ροπών. Αφενός της υποχρέωσής τους να συντονίζονται προς τις «οικονομικές πολιτικές» των πολιτικών εξουσιών στα κράτη ή ομάδες κρατών που ανήκουν. Και αφετέρου του ιδρυτικού και συστατικού ρόλου τους να εγγυώνται την εύρυθμη λειτουργία ενός φυσικού και ελεύθερου οικονομικού συστήματος μέσω της χρηματοπιστωτικής του υγείας, δηλαδή σε τελευταία ανάλυση του ρόλου τους ως εγγυητριών της τήρησης του Νόμου της Αντιστοιχίας μεταξύ Χρηματοπιστωτικού Συστήματος και Πραγματικής Οικονομίας. Ο ουσιαστικός ρόλος των Κεντρικών Τραπεζών δηλαδή είναι να ακολουθούν την τάξη ενός ελεύθερου συστήματος κάνοντας θεσμικά αυτό που το φυσικό σύστημα θα έκανε από μόνο του, ίσως κατά περίπτωση με μεγαλύτερη εσωτερική αναταραχή. Ο λόγος και η δικαιολογία ύπαρξής τους δεν είναι το απραγματοποίητο ιδεολόγημα υποκατάστασης του φυσικού συστήματος με ένα τεχνητό σχεδίογραμμα, αλλά η προσπάθεια μείωσης των κραδασμών αυτοδιευθέτησης του ελεύθερου συστήματος κυρίως σε περιόδους κρίσης. Αλλά και αυτός ο λόγος ισχύει αν η προσπάθεια αυτή δεν αντιστρατεύεται τις σωτήριες διαδικασίες αυτόματης αυτορρύθμισης. Οι Κεντρικές Τράπεζες κανονικά χρειάζεται μόνο να θεσμίζουν τη φυσική και ελεύθερη αυτορρύθμιση των αγορών, και αυτό για να μειώνουν τις αντιστάσεις στις διαδικασίες αυτορρύθμισης, όχι εξ αντιθέτου να ενισχύουν αυτές τις αντιστάσεις, ακριβώς εμποδίζοντας τους μηχανισμούς αυτορρύθμισης υπό το πρόσχημα της προστασίας της κοινωνίας από τους νόμους των απρόσωπων αγορών και στην πραγματικότητα με τον σκοπό στήριξης του status quo ισχυρών οντοτήτων-δραστών του ευεργετικά αναταρασσόμενου και αναδιατασσόμενου συστήματος σε συνθήκες κρίσεις. Παρόλο ότι συχνά, και περισσότερο στην παρούσα ΜεγαΚρίση, οι Κεντρικές Τράπεζες είναι ανίσχυρες να επιτελέσουν τον σωστό θεσμικό ρόλο τους, αλλά προσαρμόζουν τις αποφάσεις τους στις «οικονομικές πολιτικές» των πολιτικών εξουσιών, το μέγεθος πλέον των παγκοσμιοποιημένων αγορών κάνει τις επιδράσεις τόσο των «οικονομικών πολιτικών» των πολιτικών εξουσιών, όσο και των Κεντρικών Τραπεζών όταν ξεχνούν (και συχνά ξεχνούν) τον ανεξάρτητο θεσμικό ρόλο τους, να είναι μειωμένης εμβέλειας μέσα στο σύστημα των δικτύων των αγορών, και να αποδυναμώνονται συνεχώς περισσότερο, παρά τις ανόητες φωνές παρεμβατισμού. Ετσι οι αγορές σήμερα είναι μια καλή και βελτιούμενη προσέγγιση ενός αναρχικού, ελεύθερου, φυσικού συστήματος.

Το πλέγμα ενός φυσικού συστήματος είναι πυκνότατο. Τα δίκτυα που το συναπαρτίζουν είναι αλληλένδετα με ισχυρό δείκτη αλληλεξάρτησης. (Σκεφθείτε σε έναν οργανισμό το δίκτυο της κυκλοφορίας του αίματος, το νευρικό σύστημα, το πεπτικό σύστημα, τις αντιδράσεις ορμονικών εκκρίσεων, το καθαριστικό και αποχετευτικό σύστημα και όλα τα άλλα παρασυστήματα και υποσυστήματά

τους. Το οργανικό όλο είναι παράδειγμα της ισχυρής ενότητας και τάξης ενός άναρχου φυσικού συστήματος αυτόματης αυτοδιευθέτησης και μέγιστης αλληλεξάρτησης των μερών, μελών και συστατικών). **Η πυκνότητα του συνεκτικού ιστού και η στενή αλληλεξάρτηση κάνει ώστε οι δράσεις και οι αντιδράσεις μέσα σε ένα φυσικό σύστημα να μεταφέρονται ταχύτατα παντού και μάλιστα να συγκεντρώνονται εκεί που η ενέργειά τους θα μεγιστοποιηθεί.** Έτσι και μια τυχαία ανωμαλία στη λειτουργία κάποιου μέρους ενός φυσικού συστήματος μεταφέρεται ως επίδραση ταχύτατα παντού προκαλώντας τις αντιδράσεις εκείνες που θα την άρουν ευκολότερα και αποφασιστικότερα. Αυτή είναι η ενύπαρκτη αντικειμενική τελεολογία ενός φυσικού συστήματος, η λειτουργία του με γνώμονα την απόλυτη σκοπιμότητα, χωρίς ειδική αρχή σχεδιασμού και επιδίωξης σκοπών. Το φυσικό σύστημα έχει νου κατά την κλασική έννοια του όρου – έχει έλλογη τάξη αυτοσυντηρούμενη στο βέλτιστο της λειτουργικότητάς της. Καμία ανθρώπινη συνειδητή μεθόδευση δεν είναι δυνατόν όχι μόνον να υποκαταστήσει, αλλά ούτε καν να πλησιάζει την τελειότητα της νοητικής σκοπιμότητας ενός φυσικού συστήματος. ( και μάλιστα αντιθέτως από τη νοητική σκοπιμότητα των φυσικών συστημάτων υπάρχει και ο άνθρωπος με την ιδιαίτερη συνειδητότητά του).

Η τελειότητα της τάξης (ευστάθειας και γενικευμένης ισορροπίας) του φυσικού συστήματος φαίνεται και από το ότι **δεν χρειάζεται κανένα μέρος του να ασχολείται με αυτήν για να ισχύει.** Αυτό ακριβώς σημαίνει το ότι ένα φυσικό σύστημα είναι αναρχικό. Δεν έχει ανάγκη από κάποιο ειδικό μέρος που να είναι αρχή εξουσίας του συστήματος, που να το συνέχει και να το διατηρεί στην ύπαρξη. Το κάθε μέρος του συστήματος κοιτάει τη δουλειά του, «οικειοπραγεί» κατά Πλάτωνα. Κανένας δεν φροντίζει για το όλο. Αυτό αυτοφροντίζεται. Δεν χρειάζεται καταβολή ιδιαίτερης, ειδικής ενέργειας για τη σύσταση, συνοχή και διατήρηση ενός φυσικού συστήματος. Δεν υπάρχουν περιττές τριβές σε ένα ελεύθερο σύστημα. **Αντιθέτως, έχω εξηγήσει το Νόμο της Αυξανόμενης Καταβολής Ενέργειας για τη Συσπείρωση και Διατήρηση ενός Τεχνητού Συστήματος, λόγω της αυξανόμενης ροπής κάθε συστήματος να επαναυρίσκει και αποκαθιστά την φυσική του κατάσταση.** Και εμπειρικά ο καθένας τον ξέρει αυτόν τον νόμο, αρχίζοντας από την εφαρμογή του σε φιλικές ομάδες και παρέες.

Το κάθε μέρος, μέλος, συστατικό ή στοιχείο ενός φυσικού συστήματος «οικειοπραγεί» και κάνει τη δουλειά του. Η δράση κάθε οντότητας έχει τέλος την τελειότητά της, την πλήρη ανάπτυξη της ορίζουσας των δυνατοτήτων της, και τη συνεπακόλουθη μεγιστοποίηση της ενέργειάς της, μέχρι τα όρια που ορίζει ο ορισμός της ταυτότητάς της, μέχρι το πέρας της μοίρας της, δηλαδή του πεδίου δικαιοδοσίας της.

Η δράση κάθε οντότητας τείνει να καλύψει όλο το πεδίο της αντικειμενικής δικαιοδοσίας της, σύμφωνα με τη θεωρία του όντος που έχω αναπτύξει. Στη δράση αυτή οικειοπραγίας καθοδηγείται από το οικείο συμφέρον της. Η δράση της είναι λοιπόν ορθολογική. Επιδιώκοντας το ίδιο συμφέρον και το οικείο τέλος κάθε μέλος ενός φυσικού συστήματος ταυτόχρονα, αυτόματα, άναρχα και αβίαστα συντείνει στην ευστάθεια και γενικευμένη ισορροπία του συστήματος. Όπως έχω αναλύσει, ο «Ιερός Εγωισμός» είναι το ακλόνητο θεμέλιο της Κοινωνικής Συνοχής και του Κοινωνικού Ολοκληρώματος. Είναι επίσης το στέρεο πραγματολογικό θεμέλιο της δίκαιης τάξης. Είναι τέλος συγχρόνως και το θεμέλιο της μέγιστης απόδοσης του Όλου. Κάθε παρεμβατισμός, κάθε κατευθυντισμός, κάθε κανονιστικό πλαίσιο αλλότριο προς την ευταξία και ευκοσμία του φυσικού συστήματος, κάθε προστατευτισμός, προκαλούν ταυτόχρονα δυστυχία στα άτομα (αφού μειώνουν τον βαθμό ελευθερίας τους και δημιουργούν αρνητική ενέργεια και έντονες αντιδράσεις επανακατάφασής του), αδικία στον καταμερισμό ατομικών δικαιοδοσιών και αναποτελεσματικότητα στη λειτουργία του κοινωνικού όλου, το οποίο τριπλό αποτέλεσμα λειτουργεί ως φαύλος κύκλος αρχίζοντας μια μη αναστρέψιμη με συμβατικά μέσα καθοδική σπείρα συνεχούς αποδυνάμωσης και αποτυχίας.

### III

#### *Η Ορθολογικότητα των Αγορών και το Γεωπολιτικό Υπομόχλιό τους*

Σύμφωνα με την προηγούμενη ανάλυση, η πρώτη και η τρίτη αναφερόμενη από τον Padoa-Schioppa αιτία της Παγκόσμιας Οικονομικής Κρίσης (market fundamentalism και speculative shortism) αποδεικνύονται επομένως όχι μόνο βαθιά εσφαλμένες ως αιτίες κρίσης αλλά και αντιθέτως ουσιαστικοί λόγοι της ευστάθειας και γενικευμένης ισορροπίας ενός συστήματος ελεύθερης οικονομίας. Οι αγορές αφ' εαυτών είναι φυσικά, ελεύθερα, αναρχικά, τελεολογικά, αυτοδιευθετούμενα και αυτορυθμιζόμενα οργανικά συστήματα πυκνού συσχετισμού μερών, ισχυρής τάξης και βέλτιστης σκοπιμότητας, λειτουργούντα υπό καθεστώς αυτόματης ευστάθειας και υπό συνθήκες περιοδικής γενικευμένης ισορροπίας. Τα στοιχεία των αγορών, τα οικονομικά δρώντα άτομα, ενεργούν ορθολογικά

προς το ίδιο συμφέρον τους. Ορθολογική δραστηριότητα σημαίνει ακριβώς έλλογη ενέργεια, με την πληρέστερη γνώση γεγονότων, δεδομένων και νόμων, και με σκοπό το οικείο συμφέρον. Για να ενεργούν συνεπώς τέλεια οι αγορές χρειάζονται (εκτός από τους γενικούς όρους αποφασιστικής εγγύησης κατά οιασδήποτε μορφής βίας και απάτης) διαφάνεια στη λήψη αποφάσεων, ελεύθερη και ταχεία διακίνηση πληροφοριών, γνώσεων και ιδεών και εξασφάλιση από τεχνητές παρεμβάσεις στη λειτουργία καθορισμού των τιμών, περιλαμβανομένης της σημαντικότερης τιμής που είναι η τιμή του χρήματος. Η αποκατάσταση του φυσικού επιτοκίου είναι ο ακρογωνιαίος λίθος στην ευσταθή λειτουργία ενός φυσικού οικονομικού συστήματος, αφού αυτό είναι το υπομόχλιο όπου εδράζεται ο μοχλός μεταξύ χρηματοπιστωτικής και πραγματικής οικονομίας.

Αυτό που ο Padoa-Schioppa αποκαλεί «φονταμενταλισμό των Αγορών» και θεωρεί μειονέκτημα, είναι ακριβώς η ορθή θεωρία της ελεύθερης οικονομίας. Δογματισμός και Φονταμενταλισμός είναι αντιθέτως η ιδέα του Τεχνητού Συστήματος, με αφύσικο κανονιστικό πλαίσιο, με Κρατικό Κατευθυντισμό επί της οικονομίας υπό μορφή «οικονομικής πολιτικής», με αρχές και εξουσίες επί του μόνου αυτογενούς και αυθύπαρκτου φυσικού συστήματος. Οι δογματισμοί τύπου Padoa-Schioppa είναι συμφυείς προς την εγγενή τεχνητότητα του Ευρωπαϊκού συστήματος και πνεύματος, αυτή την τεχνητότητα που κάνει τα Ευρωπαϊκά εγχειρήματα να είναι ασκήσεις α-τέλειας και ματαιότητας από τον Γοτθικό ρυθμό μέχρι την Ευρωζώνη, και από την Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία του Γερμανικού Έθνους μέχρι τον Ιμπρεσσιονισμό και τον Εξπρεσσιονισμό, και από τον Φιλοσοφικό Υποκειμενισμό και την Ηθική του Δέοντος Καθήκοντος μέχρι το Εθνικό Κράτος και την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Αυτό που ο Padoa-Schioppa αποκαλεί «κοντοφθαλμία», “shortism”, “shortviewism”, των αγορών και των δραστών σε αυτές

είναι μια θεμελιώδης παρανόηση της φύσης των αγορών. Οι αγορές δεν έχουν αρχή εξουσιαστική. Άρα δεν έχουν στρατηγική ως αγορές. Δεν έχουν και τακτική. Ούτε κάνουν διαχείριση. Ο Νους των αγορών δεν είναι υποκειμενικός. Ο Νους των αγορών είναι σαν τον Λόγο του Όντος. Είναι η αντικειμενική τάξη τους. Οι αγορές έχουν τελεολογία χωρίς προθετικότητα. Οι αγορές, όπως και η φύση και το Ον, δεν είναι ούτε κοντόφθαλμες ούτε μεσοπρόθεσμες ούτε μακρόπνοες – εκτός του ότι είναι μακροπρόθεσμες υπό την έννοια ότι εντέλει επιτυγχάνουν (ή καλύτερα και σωστότερα, επιτυγχάνονται) τα εγγενή τέλη τους.

Από το άλλο μέρος, οι οικονομικοί δρώντες έχουν αναπεπταμένες τις κεραίες τους παντού, κοντά και μακριά, στο παρελθόν, το παρόν και το μέλλον, το εγγύς και το πόρωθεν. Ασφαλίζουν μακροπρόθεσμα, επενδύουν μεσοπρόθεσμα, κερδίζουν βραχυπρόθεσμα. Λαμβάνουν υπόψη οικονομικά συμβάντα, γεωπολιτικές εξελίξεις, πολιτικά γεγονότα στις χώρες, επιστημονικές προόδους και τεχνολογικά άλματα, οργανωτικές αρχές, πολιτιστικές μετατοπίσεις.

Οι αγορές είναι ευαίσθητες στις πληροφορίες, στη γνώση και στη σοφία, συχνά πολύ ευαίσθητες, κάπου υπερευαίσθητες. Φυσικά επιδεικνύουν και φαινόμενα ομάδων και «ψυχολογίες» αγέλης και μαζών. Κάθε σύστημα μεγάλων αριθμών έχει αυτή την τάση, και αυτό δεν είναι αποκλειστικά κακό. Ο νόμος των μεγάλων αριθμών εξασφαλίζει αντικειμενικότητα και ελευθερία από άσχετες αλλά ισχυρές επιρροές. Οι υποκειμενικές ιδιαιτερότητες και οι ατομικές εξαρτήσεις αλληλοεξουδετερώνονται αφού ασκούν και ασκούνται στοχαστικά από και προς διαφορετικές κατευθύνσεις, και έτσι αναδύεται ο λειτουργικός μέσος όρος ως πραγματολογικό δεδομένο. Και επιπλέον φαινόμενα «αγέλης» αποδεικνύουν εξ άλλου την αυτόματη και στιγμιαία μετάδοση πληροφοριών σε όλο το φάσμα ατόμων μιας αγέλης, όπως σε αγέλες ζώων στη ζούγκλα ή, ακόμη εντονότερα, σε τεράστιες αγέλες ψαριών στη θάλασσα, όπου παρατηρείται ξαφνικά ταυτόχρονη αλλαγή ή αναστροφή της κίνησής τους συνολικά ως ομάδων.

Είναι χαρακτηριστικά ενδιαφέρον ότι μια ορισμένη πρακτική της χρηματοπιστωτικής οικονομίας που απομονώνεται για ιδιαίτερη κριτική είναι ακριβώς μια διαδικασία που βασίζεται αποκλειστικά στην πρόγνωση εξελίξεων. “Speculation” είναι ο σωστός όρος για να αποδοθεί αυτή η πρακτική, αφού

συνίσταται στην υπόθεση μιας ορισμένης συμπεριφοράς και μελλοντικής εξέλιξης στις αγορές εν σχέσει προς κάποιες χρηματοπιστωτικές ή πραγματικές αξίες, - υπόθεση βάσει στοιχείων που δεν έχουν αποδεικτικό κύρος ή κάποια άλλη βεβαιότητα ή ισχυρό βαθμό εγνωσμένης πιθανότητας, και που προφανώς και ασφαλώς δεν μπορεί να βασίζεται σε κάποια εσωτερική πληροφόρηση σχετικά με τις προσδοκώμενες εξελίξεις και συμπεριφορές. **Η υπόθεση εν προκειμένω είναι λοιπόν μια έλλογη εκτίμηση επί ανεπαρκών στοιχείων με δεδομένα τα τεχνικά εργαλεία ανάλυσης των πληροφοριών, τη γνώση ανάλογων καταστάσεων στο παρελθόν, την επιστήμη οικονομικών νομοτελειών, τους συνδυασμούς παραμέτρων και παραγόντων από διάφορα οικονομικά και μη πεδία, τη διαίσθηση της ροής των γεγονότων, την αίσθηση της γνώμης των σοβαρότερων αναλυτών. Αυτή η υπόθεση και η διαδικασία σχηματισμού της και η ενέργεια βάσει αυτής είναι λοιπόν όντως “speculation”.**

Η ελληνική απόδοση ως «κερδοσκοπία» πόρρω απέχει του να πλησιάζει τη λειτουργική έννοια, και μάλιστα παραπλανά. Κάθε χρηματοπιστωτική τοποθέτηση, και ακόμα γενικότερα, κάθε θέση που παίρνει κανείς σε ένα οικονομικό σύστημα είναι ή ενέχει κερδοσκοπία, αφού δεν θα ήταν ορθολογική αν δεν αποσκοπούσε να εξασφαλίσει το μέγιστο δυνατό γενικό κέρδος για το δρων υποκείμενο.

**Αλλά είπα ότι είναι χαρακτηριστικά ενδιαφέρουσα η καταδίκη της «κερδοσκοπίας» αυτής της speculation, γιατί σε αυτήν ακριβώς αναδεικνύεται κατά από τρόπο η έλλογη συμπεριφορά των δρώντων στις αγορές: βάσει πληροφόρησης και γνώσης σχηματίζεις με φρόνηση μια πρόβλεψη, και δρας επ’ αυτής, δηλαδή διακυβεύεις αξίες επ’ αυτής. Εάν η πρόβλεψη επαληθευθεί κερδίζεις, αν διαψευστεί χάνεις. Τι ορθολογικότερο από αυτήν τη δοκιμασία; Έτσι συντηρείται η υγεία του συστήματος. Και το shorting είναι μια ειδική περίπτωση, ακραία υπό ορισμένη άποψη αλλά καθ’ όλα θεμιτή, αυτής της διαδικασίας speculation.**

Μένει ένα σχετικό θέμα το οποίο δεν έθιξε ο **Padoa-Schioppa**, αλλά έχει αναγάγει σε κεντρικό άξονα τη θεωρητική σκέψης του ο **Soros**. Και είναι το εξής: Οι speculative κινήσεις εδράζονται σε μια πρόγνωση. Δράση σύμφωνα με αυτήν την πρόγνωση, ιδίως από ισχυρούς δράστες του οικονομικού συστήματος, δημιουργεί ροπή πραγμάτωσης της πρόβλεψης. Πέρα από το γεγονός ότι ο δρων σε αυτή την περίπτωση έχει κάθε συμφέρον να επαληθευθεί η πρόβλεψή του, όσο και υποθετική και εάν είναι.

Αλλά το χαρακτηριστικό αυτό είναι κοινό κάθε ανθρώπινης ενέργειας. Η ανθρώπινη ενέργεια έχει ένα σκοπό και προϋποθέτει μια βραχεία ή μακρά κατά περίπτωση αλυσίδα αιτιότητας μέσω της οποίας από τη συγκεκριμένη ενέργεια θα



επιτευχθεί ο επιδιωκόμενος στόχος. Κάθε ανθρώπινη συνειδητή και προθετική ενέργεια δημιουργεί ροπή προς την κατεύθυνση του στόχου της (αν τα μέσα επίτευξης του σκοπού έχουν επιλεγεί σωστά) και φυσικά εμπεριέχει ίδιο συμφέρον για μια τέτοια έκβαση. Γενικότερα η συνειδητή ανθρώπινη πράξη θέτει νέες αρχικές συνθήκες στη νομοτέλεια του όντος και κατ' αυτό αλλάζει τη ροή των πραγμάτων έστω και κατ' ελάχιστο, και την αλλάζει θετικά ή αρνητικά, ως προς την επίτευξη του συνειδητού σκοπού της, αναλόγως αφενός της αλήθειας ή του ψεύδους της αντίληψης της πραγματικότητας που προϋποτίθεται και υπόκειται στη συγκεκριμένη δράση και αφετέρου αναλόγως της καταλληλότητας των επιλεγμένων μέσων για την επίτευξη του σκοπού της πράξης. Αλλά αυτή η επίδραση της πράξης στη ροή της πραγματικότητας είναι ακριβώς ο λόγος για τον οποίο τελείται η πράξη. Και δεν αλλοιώνει τη μορφή και νομοτέλεια και τάξη της πραγματικότητας. Αλλά εκφράζει ακριβώς την ελευθερία του ατόμου να κινηθεί μέσα σε αυτή τη μορφή και νομοτέλεια και τάξη.

Στην περίπτωση της οικονομικής δράσης, η αλήθεια ή το ψεύδος της πρόβλεψης είναι που κρίνει το αποτέλεσμα και όχι η συνεισφορά της ροπής που προκαλεί οποιαδήποτε δράση βάσει αυτής της πρόβλεψης. Επί παραδείγματι: Η άθλια κατάσταση της Ελληνικής Οικονομίας και των δημοσιονομικών στοιχείων είναι εκείνη που ανέβαζε αλματωδώς τα spreads των Ελληνικών ομολόγων σε σχέση με εκείνα του Γερμανικού κράτους, μόλις αφορμές παρουσιάστηκαν για να ενεργοποιηθούν πλήρως στην αγορά των ομολόγων οι συνέπειες της οικτρής οικονομικής κατάστασης. Τα spreads δεν ανέβαιναν επειδή speculators προέβλεπαν την άνοδό τους και δρούσαν ανάλογα. Το ίδιο και με το Ευρώ. Δεν είναι επίθεση «κερδοσκόπων» που ρίχνει την ισοτιμία του προς το δολάριο, αλλά η τεχνητότητα του Ευρώ, η αστάθεια κάθε τεχνητότητας, ιδιαίτερα σε συνθήκες βαριάς και βαθιάς κρίσης, η διαπίστωση ελαττωμένου βαθμού συντονισμού και συνεργασίας μέσα στην τεχνητή ένωση υπό τις κρατούσες συνθήκες, η θέση και βούληση της ηγετικής χώρας της Ευρωζώνης, της Γερμανίας, σε μια σειρά ζητημάτων που αφορούν στο μέλλον του Ευρώ, και άλλοι παρόμοιοι παράγοντες.

Η δεύτερη αναφερόμενη αιτία της παγκόσμιας κρίσης κατά τον **Padoa-Schioppa** (η ιδέα της απόλυτης κυριαρχίας του εθνικού κράτους) βασίζεται σε μια σειρά από παρανοήσεις και αντιφάσεις. Πρώτον, οι σχέσεις αγορών και πολιτικής εξουσίας δεν σχετίζονται ευθέως προς τη δομή της πολιτικής οργάνωσης της κοινωνίας σε κράτος, και έτσι το θέμα δεν είναι το Ευρωπαϊκό εθνικό κράτος και η Postwastphalian Order. ( Εκτός υπο την έννοια ότι το Ευρωπαϊκό εθνικό κράτος, με την ισχυρή ομογενοποιητική στο εσωτερικό και

κλειστή προς το εξωτερικό σύστασή του, έχει εγγενή τάση ισχυρής επίσης τεχνητότητας και παρεμβατισμού και πατερναλιστικού προστατευτισμού). Το θέμα είναι γενικώτερα το Κράτος και ο βαθμός παρέμβασης της πολιτικής εξουσίας (οποιασδήποτε) στην ελευθερία της αγοράς ως φυσικού συστήματος. **Δεύτερον** όμως, η Παγκοσμιοποίηση έχει όντως περιορίσει de facto τη δύναμη και δικαιοδοσία του Κράτους να επεμβαίνει στις αγορές, κυρίως μέσω των δυσμενών για το ίδιο το Κράτος επακόλουθων τέτοιων παρά φύσιν παρεμβάσεων. Η Παγκοσμιοποίηση (στο οικονομικό αλλά και στο πολιτιστικό πεδίο) σημαίνει πυκνό δίκτυο σχέσεων μεταξύ των χωρών του Κόσμου που καθιστά τα σύνορα διαπερατά από ιδέες, πληροφορίες, γνώσεις, αγαθά, υπηρεσίες, κεφάλαια, ανθρώπους, σε βαθμό ελευθερίας συνεχώς αυξανόμενο. Είναι αντιθέτως αυτοί που ζητούν τεχνητά κανονιστικά πλαίσια πολιτικής υφής και ιδεολογικής βάσης για τις αγορές οι οποίοι επιδιώκουν ανατροπή της πορείας παγκοσμιοποίησης στην ιστορία και επιστροφή στις απόλυτες δικαιοδοσίες του Ευρωπαϊκού Κράτους. Και αυτοί δεν είναι ασφαλώς οι παράγοντες της αγοράς. Οι δρώντες, οι αναλυτές, οι εκτιμητές της αγοράς, σκέπτονται και πράττουν βασικά υπό το πνεύμα της παγκοσμιοποίησης, λαμβάνοντας απλώς υπόψη τους περιορισμούς της σε περιπτώσεις αποτυχημένων χωρών ή κλειστών κοινωνιών.

**Περαιτέρω. Το optimum της απόδοσης ενός οικονομικού συστήματος στην ιστορία συμβαίνει όταν το οικονομικό πεδίο αντιστοιχεί με το πολιτικό. Π.χ. στον Χρυσού Αιώνα (5<sup>ο</sup> π.Χ.) η οικονομική ολοκλήρωση των χωρών που καθορίζονταν από τις θαλάσσιες οδούς (Εύξεινος Πόντος, Στενά, Αιγαίο, Κρητικό Πέλαγος, Ανατολική Μεσόγειος) συνέπιπτε σε έκταση με τη γεωπολιτική σφαίρα επιρροής και ηγεμονίας της Αθήνας. Υπάρχουν ισχυροί λόγοι που επιβάλλουν αυτόν τον Νόμο Οικονομικής και Γεωπολιτικής Αντιστοιχίας. Η οικονομική ελευθερία και οι ανοικτές κοινωνίες και αγορές χρειάζονται την εγγύηση ενός ισχυρού κράτους αποφασισμένου να προασπίσει τις ελευθερίες των αγορών έναντι κάθε μορφής βίας και απάτης. Σταθερότητα γεωπολιτική ευνοεί την άνθηση του αντίστοιχου οικονομικού χώρου. Η περιοχή μας άρχισε αλματωδώς να ακμάζει π.χ. όταν η πολυδιάσπαση των κυριαρχιών (με τη διεσπαρμένη παρουσία της Βενετίας και άλλων Δυτικών Δυνάμεων μέσα στον κορμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας) στον χώρο αντικαταστάθηκε από την ενιαία αρχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.**

Από την φύση της η οικονομική και πολιτιστική παγκοσμιοποίηση επιζητεί και προκαλεί την δυναμική για πολιτική παγκοσμιοποίηση. Το Ευρωπαϊκό μοντέλλο του Εθνικού Κράτους διέδραμε τον οδυνηρό δρόμο του και περιθωριοποιείται από την ιστορία. Τα υπάρχοντα Κράτη γενικώς συνδιατάσσονται στο ισχύον πλέον Μονοπολικό Σύστημα με Ηγεμονική εστία τις Η.Π.Α. Η ιστορική πίεση είναι προς μια αυξανόμενη γεωπολιτική ολοκλήρωση με κεντρο την Αμερική. Η δυναμική αυτή είναι διαλυτική

συσσωματώσεων τύπου Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το Ευρωπαϊκό πείραμα είναι παρωχημένο από συλλήψεώς του. Η υπέρβαση του έθνους- κράτους, και η συνάρτηση του κράτους στο παγκοσμιοποιούμενο παγκόσμιο σύστημα, οδηγούν στο επόμενο στάδιο γεωπολιτικής ολοκλήρωσης. Είναι αργά στην ιστορία για οποιαδήποτε Ευρωπαϊκή ενοποίηση: όταν θα μπορούσε θεωρητικά να γίνει δεν έγινε. (Για λόγους που έχω επανειλημμένα εξηγήσει και που σε τελευταία ανάλυσει οφείλονται στην Ευρωπαϊκή τεχνητότητα). Τώρα ο καιρός πέρασε προ πολλού. Οι Ευρωπαίστες δεν κατάλαβαν τους πραγματικούς λόγους του Ευρωπαϊκού εγχειρήματος μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Για αυτά τα ζητήματα θα μιλήσω στο επόμενο μέρος της κριτικής μου με αφορμή τις δογματικές θέσεις του Padoa-Schioppa για τις επιπτώσεις της Παγκόσμιας Κρίσης επι της Ευρωπαϊκής Ένωσης. **Εδώ ανέφερα το θέμα για να δείξω ότι ο 2<sup>ος</sup> αναφερόμενος από τον Padoa-Schioppa λόγος πρόκλησης της Κρίσης είναι παντελώς εσφαλμένος.** Την πολιτισμική και οικονομική παγκοσμιοποίηση συνοδεύει η γεωπολιτική. Το εθνικό κράτος (με την ευρωπαϊκή έννοια) εξαφανίζεται, το κράτος ενσωματώνεται σε δομές παγκοσμιοποίησης και το Ανύσμα της Ιστορίας δείχνει προς ένα «αυτοκρατορικό» μοντέλλο τελικής ολοκλήρωσης. Οι εξελίξεις αυτές όχι μόνο δεν αποτελούν αιτίες σφάλματος και αποσταθεροποίησης του παγκόσμιου συστήματος αλλά αντιθέτως αποδεικνύουν την υπερβατική δυναμική του Ανύσματος της Ιστορίας ως ενεργού ολοκληρώματος των πολιτιστικών, οικονομικών και γεωπολιτικών διαστάσεων των ανθρώπινων εξελίξεων στον νέο αιώνα.

---

